УДК 398

Г.С. Хафизова

ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ АЗНАКАЙ РАЙОНЫ ТАТАР АВЫЛЛАРЫНДА БАЛА ТАБУГА БӘЙЛЕ ЙОЛА ФОЛЬКЛОРЫНЫҢ БҮГЕНГЕ ТОРЫШЫ

В данной статье рассматривается фольклор родильной обрядности, бытующий у татар Азнакаевского района Республики Татарстан. Временные рамки представленных материалов характеризуют обрядовую традицию татар на современном этапе ее развития. Их основу составили тексты, записанные автором в 2021–2022 гг. в татарских населенных пунктах исследуемого района на основе специально подготовленных вопросников. В ходе анализа собранных материалов автор приходит к выводу, что обрядовый фольклор, соотносимый по структуре и семантике с традиционной родильной обрядностью татар, довольно активно бытует по сегодняшнее время.

Ключевые слова: фольклор, традиция, обряд, обычай, родильный фольклор.

This article discusses the folklore of the natural and postnatal stages of maternity rituals, common among the Tatars of the Aznakaevsky district of the Republic of Tatarstan. The presented materials characterize the ritual tradition of the Tatars of the second half of the twentieth century. They were based on texts recorded by the author in 2021–2022 in the Tatar settlements on the basis of specially prepared questionnaires. During the analysis of the collected materials, the author comes to the conclusion that ritual folklore, correlated in structure and semantics with the traditional maternity rites of the Tatars is quite actual to this day.

Keywords: folklore, tradition, rite, custom, maternity folklore.

Халык авыз иҗатының иксез-чиксез хәзинәсен танып белми торып, шушы халыкның үзен, аның телен, холык-фигылен өйрәнү мөмкин түгел. Кешелек элек-электән өлкәннәрнең акыллы сүзләрен, төпле фикерләрен истә тотып яшәгән. Әүвәлгеләрнең тормыш тәҗрибәсе кешеләргә яшәү дәверендә төрле кыен хәлләрдән чыга белү юлын күрсәткән. Буыннан-буынга күчеп яши торган әлеге кыйммәтләр бүгенге көндә дә зур әһәмияткә ия. Халыкның йола фольклоры бу җәһәттән аерым урын алып тора.

Татар халкының гореф-гадәт, йолалары да элек-электән ныклы бер системаны тәшкил иткән. Әлеге мәкалә кысаларында максатыбыз – Азнакай районы татар авылларында җыелган фольклор материаллары нигезендә татар халкының бала тууга бәйле йолаларының бүгенге көндәге торышына бәя бирү. Шушы максаттан чыгып, бала туганчы, бала тугач үткәрелә торган йолаларга кагылышлы материалларга таянып, әлеге төбәктә сакланып калган йола фольклоры барланды, бу өлкәдәге кайбер проблемалар билгеләнде,

җирле масштабтагы күренешләренең гомумтатар йола фольклоры мәсьәләләре белән уртаклыгы күрсәтелде.

Иң әүвәл бала табуга бәйле йола-гадәтләргә хас күренешләр системасын билгеләп үтик. Баланың дөньяга килүе, бер яктан, яңа кешенең яшәеш башлангычы, икенче яктан, яңа туган бала – нәсел дәвамчысы, аның киләчәккә терәге. Шуңа күрә бу вакыйга кайсы гына милләт гаиләсенә кагылмасын, иң мөһиме, көтелгән сөенеч булып исәпләнә. Бала тууга бәйле төрле йола-гадәтләр кешелекнең иҗтимагый үсеш юлы барышы башлангычында ук формалашканнар. Аларның күбесе бүгенге көндә дә татар акылының, дөньяви күзаллавының нигезе булып торалар. Әлеге йола-гадәтләрнең асылы бүгенге көндә дә гомумтөрки калыпка утыртылган катлаулы йолалар, ышанулар, фольклор текстлары һ.б. элементлардан тора.

Галимнәр кеше гомеренең бу этабына бәйле күренешләрне өч: бала табу алды, бала табу, бала тапканнан соңгы этапларга бүлеп карыйлар [Брусько, с. 14; Бикбулатов, Фатыхова, с. 86; Поповичева, с. 31; Власкина, с. 16–26]. Без, бу бүленешкә нигезләнеп, мәкаләбездә бала табу һәм аннан соңгы этапка бәйле күренешләргә тукталырбыз. Мәкалә өчен кулланылган материалларның нигезен 2021–2022 еллар дәвамында мәкалә авторының Азнакай районы авылларында яшәүчеләр белән махсус әзерләнгән сораулыкларга җавап алу форматында оештырылган интервьюлары тәшкил итте. Информантларыбыз – 1930–1950 еллар аралыгында туган кешеләр, шуны истә тотып, тупланган материаллар, нигездә, XX гасырның икенче яртысына, бигрәк тә 60–70 нче елларына карый дип әйтә алабыз, ягъни безнең тикшеренү объекты булып шушы вакыт аралыгында Татарстанның Азнакай районында тупланган йола фольклоры материаллары тора.

Бу төбәктә яшәүче халыкның тарихи килеп чыгышы, рухи мәдәнияте, тел үзенчәлекләре галимнәрне электән үк үзенә җәлеп итеп торган. Төрле елларда Азнакай районына диалектологик, археографик, фольклор экспедицияләре оештырылган. Беренче мәгълүматларны немец галиме, энциклопедист, сәяхәтче П.С. Палласның 1773 елда басылып чыккан «Россия дәүләтенең төрле провинцияләре буенча сәяхәт» дигән хезмәтендә очратырга була. Азнакай районының Ык елгасы буе авылларына узган гасырның 1940 елларыннан башлап 1990 елларына кадәр Эдуард Касыймов, Халидә Гатина, Ленар Җамалетдинов, Риф Мөхәммәтҗанов, Марсель Әхмәтҗанов, Флера Баязитова кебек күренекле галимнәр катнашында экспедицияләр оештырылган. Шул ук вакытта Азнакай белән чиктәш Башкортстан территориясендә Ык елгасының икенче як ярында яшәүче татарларның йола иҗатын системалы рәвештә өйрәнү галим Риф Мөхәммәтҗанов исеме белән бәйле [Мөхәммәтҗанов, б. 7]. Аның хезмәтләрендә күбесенчә туй һәм календарь йолаларга караган мәгълүматлар анализлана, ә бала тууга бәйле йола фольклоры игътибар үзәгенә алынмый.

Татарстан Республикасы Фәннәр академиясенең Г. Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм сәнгать институты XXI гасырның

2019 һәм 2021 елларында Азнакай районының татар авылларына комплекслы экспедицияләр оештырды. Язып алынган фольклор үрнәкләренең кайберләре экспедиция составында катнашкан галимнәрнең фәнни мәкаләләрендә, аерым фәнни хезмәтләрдә дөнья күрде [Калейдоскоп культур, с. 12–18, 19–26, 47–66; Мөхәммәтҗанова, б. 19–26]. Әлеге телгә алынган фактларга таянып, халык традициясендәге йолалардан бала табуга бәйлеләренең Азнакай районы татар авылларында әле XXI гасыр башында да шактый актив саклануы турында нәтиҗә ясарга мөмкин.

Азнакай белән чиктәш Башкортстан территориясендә Ык елгасының икенче як ярында яшәүче татарларның йола иҗаты галим Риф Мөхәммәтҗанов хезмәтләрендә тикшерелгән [Мөхәммәтҗанов, б. 7]. Аларда күбесенчә туй һәм календарь йолаларга караган мәгълүматлар анализлана, ә бала тууга бәйле йола фольклоры игътибардан читтә кала. Татар халкының йола комплексында бала табуга бәйле йолаларның әле бүген дә гамәлдә булуы аларны махсус фәнни өйрәнү ихтыяҗының актуальлеген раслый.

Җыеп алынган материаллардан XX гасырның икенче яртысында бала табу алды белән бәйле күп кенә ышанулар, ырымнар, йолаларның киң кулланышта булганлыгын күрәбез. Ана булу – кияүгә чыккан һәр хатын-кызның иң зур теләге. Кайбер кияүгә чыккан кызлар, гаилә корып яши башлагач, төрле сәбәпләр аркасында авырга уза алмыйлар. Элегрәк бу хәл татар гаиләсендә зур бәхетсезлек саналган. Баласыз хатыннар багучыларга, кендек әбиләренә мөрәҗәгать итәргә мәҗбүр булганнар, төрле ырымнар, им-томнар кулланганнар. Бу хакта информант түбәндәгеләрне җиткерә:

«Элегрәк бала таба алмаучы катыннар кендек әбиләренә бара торганнар ыйы, алар аның эчен сылап дәвалыйлар, "эч төшкән" вакытта "чүлмәк салалар" ыйы. Чүлмәк салуның эчке әгъзаларга да файдасы тия торган ыйы. Кендек әбиләренең сулышы да файдалы, – дия торганнар ыйы инәйләр ул заманнарда. Үзебез дә әллә ниләргә ышана ыйык, яшь чак җүләр чак булган инде. Әгәр төштә итәк тутырып йомырка күрсәк, авырга җурый торган ыйык. Тәрәзәдән күгәрчен очып кергәнен күрсәк тә, эре-эре балыклар күрсәк тә, авырга җурый торган ыйык. Инәйләргә сөйләгәч, алар тиздән авырга узачаксың алайса, малай булачак дип әйтәләр ийе. Авырга узган катыннар ул заманнарда кызмы, малаймы икәнен белмәгәннәр. Хәзер генә ул Аллаң рәхмәте, бөтенесен алдан белеп торалар. Җураулар булган ине ул заманнарда, хәзерге кебек врачлар әйтмәгән. Төштә олы мал күрү, малның ихатага килеп керүе, тана булса – кыз, үгез булса – малайга җурый ыйык» (Илаева Галия Сабирҗан кызы,1944 елгы, Сөендек авылы). Әлеге материал татарларда бала табуга бәйле йоланың башлангычы әле бала туганчы, хәтта хатын-кыз балага узганчы ук күпкә алдан башлануы хакында бай мәгълүмат бирә.

Бала туганчы ук хатын-кызларны баланың нинди җенестән булуы кызыксындырган. Шуңа бәйле рәвештә төрле юраулар, ырымнар,

сынаулар үткәргәннәр. *«Авыры, көмәне җәелгән җомры булса – кыз, көмәне очлы булса – ир-бала туачак, дип җурый торганнар ыйы. Тагын өлкәннәр авырлы катынның битен тут басса – кыз була, тегеләй тутсыз булса – малай була, дигәнне дә ишеткән бар»* (Рәхимова Хаҗәр, 1939 елгы, Ирекле авылы). Биредә бала табу йолаларының фольклорның башка жанрлары белән тыгыз керешкән булуы күзәтелә. Әйтик, бала табу мәшәкатьләренә юраулар, ырымнар кушылып китү күренеше гаять кызыклы. Халыкта киң таралган бу төр фольклор, йолалар кебек үк, гаять борынгылыгы белән җәлеп итә, шул ук вакытта фольклорның синкретиклыгы тормышның төрле өлкәләренә тирән үтеп кергән һәм хәзерге көндә дә яши. Безнең тарафтан язып алынган түбәндәге материаллар да шуны раслый:

«Авырлы вакытымда эшкә килгәч, Мәрьям исемле катын утырырга кушты да, утыргач торырга кушты. Мин торгач малай синең, малаең туа, – диде. Каян белдең, дигән ием, уң якка таяндың, малай була, диде. Сулы булса, кыз булыр ыйы, менә шулай диде. Малаем туды, дөрес булды» (Дәүләтова Бибинур Әһелулла кызы, 1938 елгы, Куктәкә авылы).

«*И-и ул заманнарда кыланмаганнар калмады ине. Җепкә энә саплап, уч төбенә төбәп торасың, буйга селкенә башласа – кыз, аркылыга булса – малай. Ничә мәртәбә селкенүенә карап, туачак бала санын билгели ийек. Малай булсын дип, баш астына чүкеч, балта салып җоклаган чаклар да булды ине. Кыз теләүчеләр ак төстәге күлмәк салып йоклыйлар ыйы»* (Сафина Рима Сергей кызы, 1941 елгы, Мәнәвез авылы).

Белгәнебезчә, XX гасырның икенче яртысының беренче егерме елы илне Бөек Ватан сугышыннан соң төзекләндерү чоры буларак бәяләнә. Икътисади яктан шактый кытлык, бала тудыру йортлары әле төзелеп кенә килә, авылларда медицина хезмәткәрләре тарафыннан бала туганнан соң оештырыла торган патронаж эше башланмаган, шунлыктан кендек әбиләре институты һәм алар белән бәйле күп кенә гореф-гадәтләр әле саклана:

«Авылда кендек әбиләре бар ыйы, аларны һәркем белә ийе. Бала туар алдыннан аңа әйтеп куялар ыйы, ул хәлне белеп сорашып тора. Аннан балага чирли башлагач, кендек әбисен тизрәк китерәләр. Теләкләр тели ине, котлый атасын-анасын. Минем әни дә килгән ине. Кендек әбигә сөенеч бүләкләрен ул бирде. Яулык ине ул вакыт. Бала тапкан хатын, сабый хәлле калса, шунда ук бирәләр. Анасын имә башласа, бала рәтле була ине. Аны кендек әби дә, сабыйның үз әбисе дә авызландыра ала. Кендек әби көтеп тормый китсә, әбисе бал каптыра. Теләкләр тели. Кем нинди теләк әйтә ала, шуны тели. Мин оныкларыма:

Бәхетле бул, ризыклы бул,
корычтай нык, чыршыдай төз,
каендай сыгылмалы булсын!
Бар саның сан булып,

Әтәй-инәле булып үсәргә насыйп булсын!
Бабаңны бабаң диң, әбине әби диң,
Олыларны олы ит, кечеләрне кече ит!
Бәхетең ташып торсын,
Дәртең кайнап торсын,
Арысландай гайрәтле,
Лачындай җитез бул!, –

дип теләдем» (Шәрипова Фагыймә Хәбиб кызы, 1929 елгы, Әсәй авылы).

Күргәнебезчә, XX гасырның икенче яртысында да кендек әбиләре башкара торган гамәлләр сабыйның сәламәт булуын тәэмин итүгә, гигиена таләпләренә туры китереп башкаруга юнәлтелгән. Гомумтөрки традиция нигезендә сөенче бирү дә сакланган, шул ук вакытта сабыйның беренче биләве буларак әтисе күлмәген куллану да традицияләрнең дәвамы буларак бәяләнә ала. Әтисенең күлмәгенә биләү «баланы атага, ата нигезенә, нәселгә якын итү өчен дип башкарылган» [Брусько, б. 22].

Бала туган көннең икенчесендә беренче тапкыр бәби мунчасы ягыла. Бәби мунчасына махсус әзерләнгән бәби себеркесе пешерәләр, аның исен чыгаралар. Мунча бик кызу ягылмый, аны бәби кергәч, ташына бераз су салып, кайнарлап алалар, себеркене пешекләп, бәбине пешерелгән себеркегә яткырып, кендек әбисе, әгәр дә кендек әбисе булмаса әбисе, гадәттә, анасының анасы башыннан аягына таба сыпыра, башларын әвәли. Бәби сабыны белән бераз гына ышкып ала. Бераз парландыргач, коендыра. Коендырганда теләкләр теләнә.

«Балаларны инәй җуындыра ине.Үскәнче почти гел бергә керәләр ийе. Такмаклар әйтә-әйтә җуындыра ийе инәй. Үзем дә шулай итеп такмаклап коендыра ием балаларны җуындырганда, хәзер оныкларны шулай җуындырам такмаклап:

Ак булсын, пакь булсын,
Су кебек чиста булсын!
Гомере озын булсын,
Тәүфыйклы бала булсын! –

дип сүлим. Башларыннан сыпырып, теләкләр телим. Инәйләр дә шулай итәләр ийе» (Гәрәйшина Галия Гәрәй кызы, 1948 елгы, Югары Стәрле авылы).

Суы сарыксын, үзе калыксын,
Таза булсын, сау булсын,
Тормышы да бай булсын!
Аллаһының рәхмәтендә
Озын гомерле булсын!
Аны үстергән ата- анага
Игелекле җан булсын!
Сау-сәламәт бәхетле,
Тәүфыйклы булып,

Озын гомерле булсын!
Бәхете булса, тәүфыйгы иярә аның.
(Лотфуллина Әдибә Юныс кызы, 1936 елгы, Әгер авылы).

Атаң кискән утын түгел,
Анаң яккан мунча түгел,
Аюдай ага бул,
Бүредәй бөгә бул,
Аю баласы, бүре баласы,
Мунча ташы, бүрәнә башы.
Арыш сабы кадәр озын булсын,
Солы кебек сылу булсын!
Үзе калыксын, суы сарыксын!
(Габдуллина Рима Мирсәгыйт кызы, 1963 елгы, Тымытык авылы).

Кендек әбисе бәбине коендырып бетергәч, сабыйның аяклары камытланмасын өчен кысып бәйли, сулар эчертеп, өйгә кертеп җибәрә, аннан соң бәбинең анасының эчләрен баллар белән сылап, аналыгын урынына утырта. Бу гамәл бер генә тапкыр башкарылмый, атналарга барырга мөмкин. Утыру-утырмавын кендек әби үзе чамалый.

Азнакай районы авылларында да кендек әбисенә аерым хөрмәт күрсәтелә, бәби чәйләренә ул беренчеләрдән чакырыла, бала белән бәйле бер генә йоладан да калдырмыйлар аны (бигрәк тә исем кушу, никах йолаларыннан). Җомгаларда садәка да бирелә, яңа ризыктан авыз иттергәндә дә аны онытмыйлар. Дингә бәйле ашлар үткәргәндә дә аны чакырмый калмыйлар, вафат булса, аның рухына дога кылдыралар. Болар барысы да татар халкының әхлак кануннары белән аваздаш һәм шулар нигезендә тормышка ашырыла килә.

Бала туганнан соңгы этапка караган фольклор материаллары арасында ышанулар шактый. Шулар арасында баланы бишеккә салу, кырык көнгә кадәр саклауга караганнары төп урынны били. Чөнки татар халкы баланың кырыгына кадәр булган вакыт аралыгына зур игътибар бирә, халык телендә «Бала туганнан соң кырык көн» дигән сүз дә бар. Бу вакытта баланы күз тиюдән саклыйлар, чит кешегә күрсәтмиләр. Азнакай районындагы татар авылларында яшәүче апаларыбыз бишекне матчага элергә ярамау, бала башын сала торган урынга Коръән сүрәләре кую, бишек өстенә миләш, шомырт ботагы бәйләү, кырык көне тулганчы, баланың үзен генә калдырмау, чыгып китәсе булганда, бала бишегенә тимер кайчы салу яисә башка гамәлләр турында сөйләделәр. Болар барысы да сабыйны җен зәхмәтеннән саклау өчен башкарыла. Имеш, җен баланы үзенең елак, үтә дә ямьсез баласына алыштыра.

Кырык көн тулгач, атасы баланың чәчен ала, аны ташларга кушмыйлар, кәгазьгә төреп саклыйлар яисә яндыралар. 40 көн буена яңа туган баланы гына түгел, аның әнисен дә өзлегүдән сакларга кирәк. Борынгылар «бала тапкан хатынның гомере кыл өстендә» дип әйт-

кәннәр. *«Баланың кырыгы тулганчы чәчен алалар ыйы, аны саклыйлар ыйы. Минем кызымның чәче әле дә бар. Ир баланы кырыгы тулганчы бабайга бирәләр ийе, 40 көнгә чаклы шуңа ыштан киертмиләр ийе. Кырыгына чаклы балага, мулла чакырып, исем куштыралар ыйы. Азан ишетмәгән исемсез бала янына шайтан килә дип әйтә торганнар ыйы. Кыз балага багышлап – 1 корбан, ә ир балага багышлап 2 корбан чалып, исем куштыралар. Бу әле дә шулай башкарыла»* (Мөхәммәтгәрәева Рәзинә Зәкиҗан кызы, 1940 елгы, Сәпәй авылы). Анализ өчен алынган материаллардан күренгәнчә, татарларда бала туу белән бәйле йолалар ислам белән тирән керешеп үскән.

Бала тапканнан соң башкарыла торган йола-гадәтләр арасында төп урынны алып торганнарының берсе – бәби ашы, бәби күчтәнәче, бәби котлау. Бу йола әле дә сакланып калган. Туган-тумача, күрше-күлән бәбиле йортка тизрәк котлап күчтәнәч алып керергә ашыга. Никадәр тизрәк керсәң, шул кадәр савабы күбрәк була, дип исәпли азнакайлылар. *«Бәби котлап керү бар ине бездә. Тиз керәсең ине. Без бәби тапканнарда ачлык диярлек бит. Кибетләр сыгылмый әле ул вакытта. Пенсия дә юк әбиләрдә. Камыр ризыгы кертә ийек ине, тизрәк пичкә ягып көлчә кертәсең инде, катык кертә идек, сөт төшсен дип, сөтле аш та кертә ийеләр. Талкан да, солы кесәле дә кертәләр ийе. Ак оны, чүпрәсе булган кеше коймак кертә ине. Табикмәк бит ине бездә, аны кертәләр ийе. Хәллерәк кешеләр тәкә пешереп кертә ийе, бәрәңге, җиләк, кабак тәкәсе. Әле тары табикмәге дә кертәләр ийе. Бала-чага керә әле анда, аларга бәби тәпие күрсәтәләр. Алар шул бәби ашын ашап чыгып китә ине. Сөенеч бит, ашаталар сабыйларны. Савап бит ине ансы да»* (Хәкимова Мәүгыйдә Ибраһим кызы, 1948 елгы, Мөслим авылы).

«Элек бөтен авыл китерә ийе бит ул бәби ашын. Хәдер бит күрше-күршегә керми дигән сыман, шундыйга әйләнде. Бәлеш, коймак, тәкә, тәбикмәк пешереп кертә торганнар ыйы. Бүлнискә кадәр бәлешләр пешереп җибәрде инәй белән бертуган түтәйләр әтәй аркылы ийе» (Гәрәйшина Галия Гәрәй кызы, 1948 елгы, Югары Стәрле авылы).

«Безнең якта кырыгына кадәр баланы карарга киләләр бит инде халык. Бала кырыена көмеш акча куеп китә торганнар ыйы. Шул көмеш акча белән кашларын сыза торганнар ыйы. Каш кош канаты шикелле кыйгач булсын өчен. Оста сызучы аерым кешеләр дә була торган ыйы (Гәрәева Галия Хөсәен кызы, 1939 елгы, Сәпәй авылы).

Татар халкына хас булганча, Азнакай якларында да балага өч көн тулганчы исем кушарга кирәк дип саныйлар, соңга калсаң, *«бала тынычсыз була, тынычландырып булмый, күз тиючән була»*, диләр. XX гасыр – төрле сәяси-иҗтимагый, мәдәни вакыйгаларга бай чор. Бу, үз чиратында, татар антропонимик системасының үсешүзгәрешенә дә тәэсир итмичә калмый. «Гасыр башы шаукымы тәэсирендә татар антропонимиясендә гасырлар дәвамында сакланып килгән күчемлелек, дәвамчанлык традицияләренә тугры булып,

аерым бер йола-гадәтләр кысаларында гына яшәп килгән исем составында үзгәреш күзгә ташлана башлый. Халыкка авыр аңлашыла торган гарәби чыгышлы, кушма төзелешле һәм шулай ук иске татар катламын тәшкил итүче исемнәргә җиңел әйтелешле, мәгънәви яктан аңлаешлы фонетик яктан зәвыклы саналган исемнәр алмашка килә» [Хаҗиева-Демирбаш, 2018, б. 37]. Азнакай районы ЗАГС бүлегенең 1930–1940 еллардагы туу турындагы актлар язуыннан күренгәнчә, бу еллар аралыгында ир-атларга күбесенчә Әнәс, Әнис, Рәис, Нәфис, Рәфис, Фәнис, Индус, Илдус, Фәндәс, Атлас, Мөдәррис, Фаварис, хатын-кызларга Әнисә, Рәйсә, Халисә, Асия, Нәкыя, Наҗия, Гөлсинә, Тәнзилә, Зәйтүнә, Расиха, Тәслия, Иклимә, Фәүзия, Рәсимә кебек исемнәр кушылган. Информантлар сөйләвенчә, XX гасырның икенче яртысында да мөселман исемнәре кушуны хуп күргәннәр. Шулай да 1940–1960 елларда рус һәм Европадан кергән исемнәрне кушуга да өстенлек бирелгән. Мәсәлән, Азнакай ЗАГС бүлеге акт кәгазьләрендә Рима, Светлана, Флёра, Сиринә, Венера, Альберт, Марат, Марс, Эдуард, Роза, Рафаэль, Розалия, Эльза, Луиза, Роберт кебек исемнәрне шактый еш очратырга мөмкин. Галимнәр билгеләвенчә, мондый төр исемнәр татарлар арасына 1923 елларда килеп керә, моның сәбәбе – искелеккә каршы көрәшкә, яңа тормыш коруга юнәлтелгән идеология [Галиуллина, Илдарханова, б. 72–74]. Исем кушу йоласын Азнакай районы татар авылларында мулла башкара. XX гасырның икенче яртысында авылда мулла вазифаларын гарәпчә укый-яза белгән кеше үтәгән. Алар нинди дә булса махсус белемле муллалар түгел, чөнки бу чорда Советлар Союзында атеистик идеология өстенлек итсә дә, исем кушу йоласын традицион калыпларда башкару тыелмый. Билгеләнгән көнне мулла вазифасын үтәгән кеше килә, азан әйтеп, баланың ике колагына да исемен йомшак кына кычкыра. «*Исем кушканнан соң бала изрәп йокыга китсә, исемен килештерде»,* дип исәпләнә. Исем кушу йоласында кеше күп булмый: мулла, сабыйның әтиәнисе, ике яктан әби-бабасы, шушы йортта тора торган туганнары. Исем кушканнан соң, гаилә ипләп кенә бәби туена әзерләнә башлый. Бәби туен бала туып 40 көн үткәннән соң уздырырга тырышканнар. XX гасырның икенче яртысында, безнең информантларыбыз әйтүенчә, бәби туйлары бик сирәк гаиләдә уздырылган. Моның сәбәбе – тормыштагы кытлык, яшь хатыннарның тиз арада эшкә чыгарга тиешлеге.

Шулай итеп, Азнакай районы татар авылларында бала табу һәм аннан соңгы этапларда башкарыла торган йола-гадәтләр, башлыча, традицион кысаларда булып, балага узуга йогынты ясау йолаларын үтәүдән алып, хатыннар бәби тапканда кендек әби хезмәте, бала тугач, аны юындыру, бәби ашы кертү, бәби тәпие күрсәтү, исем кушу, бәбине кырык көнгә кадәр саклау кебек өлешләрдән тора.

Бала тууга бәйле йолаларның Азнакай районына хас үзенчәлекләрен барлау – милли үзенчәлегебезне, телебезне, шул исәптән фольклор байлыгыбызны саклап калу юлында бер адым. Татарлар

төрле җирләрдә төпләнеп яшәсәләр дә, зур бер милләтне тәшкил итәләр. Аерым бер төбәкнең – Татарстанның көнчыгышына урнашкан Азнакай районында халыкта сакланып калган йола-гадәтләр татар халкы яшәешенең хасиятләрен билгели, тулылыгын тәэмин итә. Мәгълүм булганча, бала табуга бәйле йолалар татарлар яши торган башка төбәкләрдә дә башкарыла. Бу йолаларның барлык татарларга да хас булуы халкыбыз үткән юлның уртаклыгы, йолаларның үсүенә яисә тоткарлыгына бер үк факторларның йогынты ясавы аның бердәйлеге хакында сөйли. Азнакай районында яшәүче милләттәшләребезнең соңгы чор иҗатында чагылыш тапкан йолалардан бала табу белән бәйлеләре, аларны үткәрү тәртибе татар милләтенең бербөтен булуын тагын бер кат раслый.

Әдәбият

Баязитова Ф.С. Әлмәт төбәге татарлары. Казан: Мәгариф, 2011. 67 б.

Бикбулатов Н. В., Фатыхова Ф.Ф. Семейный быт башкир XIX–XX вв. М.: Наука, 1991. 189 с.

Брусько З.М. Завгарова Ф. Х. В круге жизни. Казань: Ихлас, 2013. 224 с.

Власкина Т.Ю. Родильно-крестильный обряд в комплексе репродуктивных представлений донского казачества // Традиционная культура. 2004. № 4. С. 16–26.

Галиуллина Г.Р., Илдарханова Ф.Ә. Хәзерге татар гаиләләрендә исем сайлау традицияләре. Казан: Ихлас, 2010. 111 б.

Калейдоскоп культур: сборник материалов по результатам научных экспедиций по изучению культуры народов Республики Татарстан. Казан: Изд-во АН РТ, 2021. 280 с.

Мөхәммәтҗанов Р.М. Башкортстан Ык буе татарларының йола иҗаты / төз.: И.И. Ямалтдинов, И.К. Фазлетдинов. Казан: ТӘһСИ, 2021. 228 б.

Мөхәммәтҗанова Л.Х. Исеме үк җырлап торган Азнакай ул // Туган җир. 2020. 3/4. 209–220 б.

Мухаметзянова Л.Х. Фольклорное наследие татар Азнакаевского района (по материалам комплексной научной экспедиции) // Калейдоскоп культур. Сборник материалов по результатам научных экспедиций по изучению культуры народов Республики Татарстан. Казань: Изд-во АН РТ, 2021. С. 19–26.

Поповичева И.В. Структура и семантика родильно-крестильного обрядового текста (на материале томбовских говоров): дис. канд. филол. наук; Тамбовский госун-т им. Г.Р. Державина. Тамбов, 1999. 273 с.

Хафизова Гөлсинә Сәетҗан кызы,

ТР ФА Г. Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият
һәм сәнгать институтының 2 курс аспиранты,
Татарстан Республикасының атказанган мәдәният хезмәткәре